

УДК 343

НЕГЛАСНЫЕ СЛЕДСТВЕННЫЕ (РОЗЫСКНЫЕ) ДЕЙСТВИЯ В КРИМИНАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Венедиктов Андрей Анатольевич

канд. юр. наук
Университет экономики и управления, Симферополь

author@apriori-journal.ru

Аннотация. Обобщены наиболее актуальные проблемы практической реализации норм главы 21 Криминального процессуального кодекса Украины, предложены основные направления их решения.

Ключевые слова: криминальный процессуальный кодекс Украины; негласные следственные (розыскные) действия.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Венедіктов Андрій Анатолійович

канд. юр. наук
Університет економіки та управління, Сімферополь

Аннотация. Узагальнено найбільш актуальні проблеми практичної реалізації норм глави 21 Кримінального процесуального кодексу України та запропоновано основні напрями їх вирішення.

Ключові слова: кримінальний процесуальний кодекс України; негласні слідчі (розшукові) дії.

SECRET INVESTIGATORY OPERATIONS IN THE CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE: PROBLEMS AND THE WAYS OF SOLVING THEM

Venediktov Andrey Anatoliyevich

candidate of juridical sciences
University of Economy and Management, Simpheropol

Abstract. The most actual problems of practical realization norms of Chapter 21 of the Criminal Judicial Procedure Code of Ukraine are generalized and the principle approaches for their solutions are defined.

Key words: criminal judicial procedure code of Ukraine; secret investigatory operations.

Більше року минуло з моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України (КПК), що дає можливість підвести певні підсумки та визначити напрями вдосконалення кримінального процесу в Україні. У цьому плані до найбільш актуальних належать питання практики застосування органами досудового розслідування та уповноваженими оперативними підрозділами положень глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» (НСРД). Окремі з цих питань піднімали Ю.І. Азаров, М.Л. Грібов, В.О. Глушков, О.М. Джужа, І.М. Козьяков, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, Є.Д. Скулиш, Л.Д. Удалова, В.О. Черков та інші науковці. Результати аналізу їх праць, а також практики впровадження НСРД у правозастосовний процес дає можливість висвітлити низку проблемних питань правового та організаційного характеру, які потребують невідкладного вирішення.

Метою даної статті є узагальнення найбільш актуальних проблем реалізації норм глави 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії» та визначення основних напрямів їх вирішення.

Як слушно зазначає Є.Д. Скулиш, за сутністю та змістом НСРД корелюють із оперативно-розшуковими заходами, закріпленими ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Широкий спектр НСРД, представлений у КПК України, є набагато більшим від закріплених у законодавстві зарубіжних країн, зокрема, Німеччини та Грузії. Уведення до системи досудового розслідування НСРД є запорукою підвищення ефективності не лише розкриття та розслідування злочинів, але й їх профілактики, адже наявність широких процесуальних засобів, закріплених законодавством, забезпечує профілактичний вплив на потенційних правопорушників уже на стадії формування умислу на вчинення злочину [1].

З позицією Є.Д. Скулиша не можна не погодитися. Разом з тим, варто зауважити, що законодавець залишив поза увагою низку ефективних засобів отримання даних необхідних для викриття осіб, винних у вчиненні злочинів. Зокрема, М.Л. Грібов констатує, що у межах кримінального процесу на законних підставах неможливо: конспіративно опитати приватних та посадових осіб; ознайомитись з документами, ресурсами інформаційних систем доступ до яких слідчому або оперативному працівникові добровільно надано означеними особами; негласно оглянути приміщення транспортні засоби, земельні ділянки, перебуваючи там (з використанням легенди) за згодою їх власників або уповноважених ними осіб [2]. Вчений слушно зауважує, що відмова від таких інструментів розкриття злочинів є не виправданою. І хоча інформація, здобута за їх допомогою, здебільшого, не може бути безпосередньо використана як доказова у кримінальному процесі через порушення принципу єдності доказів та їх джерел, її отримання дасть підстави для проведення інших слідчих (розшукових) дій – як

гласних, так і негласних. Лише вони мають стати безпосереднім засобом отримання доказів у кримінальному провадженні.

Визначаючи численні позитиві зрушення у кримінальному процесі, що відбулися із запровадженням нового КПК України, М.А. Погорецький відмічає, що будучи безпосередніми суб'єктами НСРД, слідчі, на практиці здебільшого їх самотійно не здійснюють, а послуговуючись нормами ст. 41 КПК України, доручають проведення таких дій уповноваженим оперативним підрозділам [3]. Зокрема, у структурі кримінальної міліції МВС України це карний розшук, підрозділи державної служби боротьби з економічними злочинами, підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотків тощо. Проте і ці підрозділи безпосередньо не проводять НСРД, а на підставі свого завдання згідно з п. 3.8 Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні [4] залучають відповідні (спеціалізовані) оперативні та оперативно-технічні підрозділи. З метою підвищення оперативності проведення НСРД доцільно зазначені доручення слідчого надіслати безпосередньо тому оперативному чи оперативно-технічному підрозділу, який спеціалізується на їх проведенні [3].

Викладене, на прикладі проведення НСРД «спостереження за особою річчю або місцем» (ст. 269 КПК), яскраво показав М.Л. Грібов [5]. Зокрема він зазначає, що візуальне спостереження як негласну слідчу (розшукову) дію доцільно організовувати силами саме спеціалізованого підрозділу. Адже слідчий, прокурор, працівники карного розшуку, державної служби боротьби з економічними злочинами, підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків та ін. не мають для цього ні часу ні засобів ні професійних навичок. Пряме доручення слідчим (прокурором) проведення візуального спостереження спеціалізованому оперативному підрозділу має низку переваг, зокрема: обмеження кола осіб, яким відомо про НСРД та зменшення ймовірності витоку інформації; спрощення системи документообігу; економія часу, а відповідно,

підвищення оперативності; уникнення неоднозначної оцінки сторонами кримінального процесу законності одержаних фактичних даних у зв'язку з дискусійним характером можливості передоручення проведення НСРД одним оперативним підрозділом іншому [5].

Залучення одним оперативним підрозділом іншого (на підставі завдання) до НСРД (за дорученням слідчого) породжує ще одну проблему – невизначеність у питаннях суб'єкта оформлення результатів проведених дій. На практиці, згідно з п. 4.1. Інструкції [4], протокол про перебіг і результати проведеної НСРД дії (або її етапів) складається уповноваженим працівником оперативного підрозділу, який залучав до проведення НСРД відповідний оперативний чи оперативно-технічний підрозділ (але сам не брав участь у їх проведенні). Дослідження результатів аналізу практики засвідчують те, що в окремих випадках проведення НСРД на підставі визначених відомчих документів (зведень, меморандумів, довідок, рапортів тощо) відповідного оперативного чи оперативно-технічного підрозділу такий протокол складає слідчий, який сам безпосередньо її не проводив та не брав участі у її проведенні.

Виходячи з викладеного, М.А. Погорецький, вважає, що п. 4.1. Інструкції не відповідає загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим чинним КПК України (ч. 1 та 2 ст. 252) як і практика фіксації перебігу і результатів НСРД слідчим, який безпосередньо участі у її проведенні не брав. Така практика може мати негативні наслідки при визнанні протоколів про перебіг та результати проведеної НСРД (або її етапів) доказами у суді та ускладнить у разі потреби залучення до кримінального процесу осіб, які брали участь у проведенні відповідної НСРД, як свідки [3].

Загадані вище, як і деякі інші, новації КПК України, змусили відповідні центральні органи виконавчої влади, щоб «згладити» негативний вплив законодавчих нововведень на правоохоронну практику, прийняти низку нормативних актів, окремі положення яких, не відповідають законодавст-

ву. Зокрема О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саїдова та М.І. Хавронюк констатують, що в ухвалених та змінених після прийняття нового КПК 38-ми нормативних актах виявлено велику кількість явних суперечностей із вимогами КПК. Схожі проблеми виявлені в шести інформаційних листах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Ці інформаційні листи є нелегітимними за своєю правовою природою [6, с. 40].

Ще однією проблемою, що постала у зв'язку із запровадженням інституту НСРД є ліквідація іншого інституту – оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, відмічає М.А. Погорецький, розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, особливо, на судових, де взагалі відсутні в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй [3]. До окресленої проблеми долучається й те, що належній ефективності діяльності сторони обвинувачення перешкоджає відсутність необхідних структурних змін в органах досудового розслідування і прокуратурі, що має наслідком надмірне навантаження на слідчих і відсутність належної ініціативності прокурорів як процесуальних керівників розслідуванням. Саме це констатували О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саїдова та М.І. Хавронюк у моніторинговому звіті з реалізації нового КПК України [6, с. 40]. М.А. Погорецький вважає надзвичайно високу завантаженість слідчих, прокурорів та слідчих суддів, брак напрацьованої практики та визначених підходів щодо вирішення окремих складних питань правового та організаційного характеру основними причинами непоодиноких випадків порушень оперативними підрозділами, слідчими порядку та строків проведення НСРД та використання їх результатів у кримінально-процесуальному

доказуванні, а також порядку та строків розгляду клопотань слідчого про проведення НСРД прокурорами та слідчими суддями [3].

Отже сьогодні потрібна зміна концептуальних підходів до вдосконалення кримінального процесу в частині реалізації положень інституту НСРД: практику пристосування норм підзаконних актів до недолугих норм КПК потрібно замінити курсом на запровадження обґрунтованих змін до кримінального процесуального законодавства України. Зокрема сьогодні потрібно розширити перелік НСРД, на законодавчому рівні більш детально окреслити питання оформлення їх результатів. Крім того, потрібно вдосконалити систему і структуру органів прокуратури, органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, що і складає перспективи подальших досліджень обраного напрямку.

Список использованных источников

1. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України // Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Вип. 618. С. 108-114.
2. Gribov M.L. The improvement of the institute of secret investigatory operations // Euro-American Scientific Cooperation (Ontario, Canada). 2014. № 2. P. 73-78.
3. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. К., 2013. № 1. С. 270-277.
4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. спільним наказом ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації ДПС України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16 листопа. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
5. Грибов М.Л. Визуальное наблюдение как оперативно-розыскное мероприятие и негласное следственное (розыскное) действие // APRIORI. Серия: Гуманитарные науки. 2014. № 2. [Электронный ресурс]. Режим доступа:<http://apriori-journal.ru/seria1/2-2014/Gribov.pdf>
6. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саїдова, М.І. Хавронюк. К.: ФОП Москаленко О. М., 2013. 40 с.